

MEVLEVIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Dragan BEĆIROVIĆ

Uvod

Historijska istraživanja o prisustvu islama u Bosni i Hercegovini i razvoju njegove kulture na ovom području pokazala su da su, od samog početka osmanske uprave (prva polovina XIV. stoljeća), pa i ranije, i njenog civilizacijskog djelovanja u procesu nastanka i razvoja novih naselja orijentalnog tipa, kao i u procesu širenja orijentalne kulture uopće i na ovome prostoru novog naprednijeg načina življenja, derviški redovi odigrali vrlo značajnu ulogu. Njihova snaga i široki uticaj zasnivao se na njihovom duhovnom jedinstvu i čvrstoj unutrašnjoj organizacionoj strukturi koje su od samog početka bile snažno prisutne u tekijama, zavijama i hanikahima, kao i na ličnom autoritetu derviških šejhova i halifa. Intenzitet djelovanja tarikata u Bosni i Hercegovini i snaga njihovog uticaja bili su uvjetovani nizom historijskih okolnosti i afinitetom zatečenog stanovništva prema njima kao promotorima islamskog načina života i poimanja realnosti, kao i prema toj vrsti mističkog učenja.

Krajem XV. Stoljeća, u vrijeme uspostave osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini, mevlevijski derviški red zasnovan na učenju velikana tesavvufa i jednog od najznačajnijih mističnih pjesnika uopće Mevlane Dželaluddina Rumija, koji je rođen 30. septembra 1207. godine (6. rebiu-l-evvela 604. h. godine) u gradu Belh u današnjem Afganistanu, a umro 17. decembra 1273. godine (5. džumade-l-ahira

672. godine) u tadašnjoj seldžučkoj prijestolnici Konji, gdje je proveo veći dio života i sastavio svoje najpoznatije djelo „Mesneviju“. Poslije njegove smrti, njegovi učenici, na čelu sa Čelebi Husameddinom i njegovim sinom Sultanom Velidom, osnivaju mevlevijski derviški red, koji, kao što smo već naznačili, biva potpuno formiran u prvoj polovini XV. stoljeća. Nastojanjem halifa reda u Konji otvarale su se tekije širom Osmanskog Carstva, pa i u drugim područjima islamskog svijeta. Mevlevijske tekije osnivane su u gradovima Anadolije i Rumelije i služile kao ogranci vezani za svoj centar u Konji.

Već 1462. godine, osinavanjem Isa-begove tekije u Sarajevu, Bosna i Hercegovina je stupila u krug mevlevizma. Tekija je od samog početka svoga djelovanja bila vezana za svoj centar u Konji, pa je tako veze između dva grada uspostavljena samim osnivanjem Sarajeva.

Mevlevijska tekija na Bembaši

Godine 1462. Isa-beg Ishaković, sin Ishak-begov, krajišnik zapadnih strana (1440.-1463.) i drugi sandžak-beg (1464.-1469.), sagradio je saraj u župi Vrhbosna, dvorac po kome je Sarajevo dobilo i ime, džamiju, most, Kolobara-han i druge objekte i, nešto dalje, musafirhanu i zaviju na Bembaši. To saznajemo iz Isa-begove vakufname (zakladnice), najstarijeg izvora koji se odnosi na Sarajevo i njegovu najbližu okolinu u vrijeme osmanske uprave. Ova vakufnama je datirana mjeseca džumade-l-ula 866. (između

1. II. i 3. III. 1462.). U njoj se kaže da se ova zadužbina sastoji od tri kuće, jedne štale, jednog ograđenog dvorišta i ostalog što je potrebno.¹ Prema vakufnami, ove zgrade su služile kao konačište i tekija siromašnim muslimanima, učenicima, sejjidima, vojnicima i putnicima namjernicima. Tu se kuhala i besplatno dijelila hrana (meso, riža i kruh) putnicima i službenicima konačišta, a višak hrane je dijeljen siromašnoj djeci u gradu Sarajevu.

U samoj vakufnami ne vidimo kom derviškom redu je pripadala zavija, ali se u hronici Mula Mustafe Bašeskije² kaže da se «h. godine 1193. (1780.) u mjesecu šubatu vratio iz Istanbula mevlevijski šejh Osman-dede, stanovnik Čoban-Hasanove mahale, koji sa sobom donese više isprava i obnovi Isa-begov vakuf. Tom prilikom, spomenuti šejh Osman, zet šejha hadži Sinanove-tekije, kao dotadašnji pripadnik kaderija, postade mevlevija i obrija glavu».

Uz Isa-begovu musarfihanu i zaviju, sagradio je, prije 1650. godine, hadži Mahmut³ mevlevijsku tekiju. Njezini derviši su važili za vrlo obrazovane i ugledne ljude, često iz visokog, pa i aristokratskog staleža. Pročelnici tekije bili su dobro poznati i učeni šejhovi. Kad god bi stradala od požara, koji su u Sarajevu bili vrlo česti, uvijek je brzo obnavljana zahvaljujući prihodima Isa-begovog vakufa, od čega se izdržavala sve dok austrougarska vlast nije zabranila slanje viška prihoda u Skoplje, za koje je Isa-begov vakuf bio vezan.

O ovoj tekiji saznajmo i iz putopisa Evlije Čelebije iz 1659. godine u kome se kaže da se «Mevlevijska tekija – na obali rijeke Miljacke, na mjestu poput raja, nalazi vakuf Dželaluddina Rumije. Tekija ima semahanu, mejdan-odaju, sedamdeset do osamdeset sobica za siromahe,

mahfil za mutribe⁴, imare⁵ i blagovaonicu. Šejh ove tekije je učen čovjek čija se molba kod Boga uslišava. Najbaša⁶ ove tekije derviš Mustafa odličan je kaligraf⁷».

Još jednu detaljnu sliku tekije dao nam je i sarajevski pjesnik Rešid-efendija⁸ u pjesmi koja u bilježnici Envera Kadića nosi naslov *Fi medhi şehri-Saraj Bosna* a koja je, zapravo, sastavni dio jedne druge pjesme iz rukopisnog divana Rešid-efendije, čiji naslov glasi *Saraj Bosnanin ihraki hakkinde denilmišdir*, koja govori o katastrofi koja je zadesila Sarajevo 1697. pri provali Eugena Savojskog, kada je stradala i miusafirhana i tekija, u kojoj pjesnik opisuje sve njegove ljepote prije tog nemilog događaja. Pjesnik je posvetio četrdeset stihova mevlevijskoj tekiji. Odmah, u prvom stihu, kaže da je to «najveće mjesto za riznicu nauka Mevlana Rumije, a samu zgradu tekije, šadrvan i bašču poredi sa dvorcem Havarnek. Naziva je «gnijezdom meleka». Iz daljih stihova vidimo da je šejh bio bio vrlo učen čovjek, koji «roni po moru Mesneviye i prosipa pred slušaocima bisere njenih mudrosti. O dervišima i njihovom ekstatičnom harmoničnom plesu semi kaže da počinje sa „Na’i Mevlana“ (pozdrav i pohvala Mevlani Dželaluddinu Ruumiju uz zvuke naja i drugih instrumenta karakterističnih za mevlevije. Pjesnik navodi i da je unutrašnjost ove tekije bila ukrašena levhama ispisanih krasnom kaligrafijom. U svom „Ljetopisu...“, Mula Mustafa Bašeskija navodi kao godinu obnove mevlevijske tekije 1196. (1762.), o čemu svjedoči i dokumentacija u sidžilu sarajevskog kadije iz iste godine. U vrijeme namjesnika Muhammeda Saliha Vedžihi-paše (1835.-1840.), zgrada tekije i musafirhane temeljito su obnovljene. Sve do austrougarske okupacije, kad se zabranjuje rad musafirhane, sve odredbe iz Isa-begove vakufname koje se odnose na održavanje ispoštovane su u potpunosti.

1 Muhamed Mujezinović: «Musafirhana i tekija Isa-bega Ishakovića u Sarajevo», „Šebi Arus“, Godišnjak Tarikatskog centra – Sarajevo, za 1997godinu, str. 65-77, Sarajevo, 1997.; preneseno iz „Naše starine“ – knjiga III, Sarajevo, 1956. godine, str. 245.-251.

2 Mula Mustafa Ševki Bašeskija: «Ljetopis (1746.-1804.)», „Sarajevo publishing“, 1997. str.190.

3 Hadži Mahmut je umro h. 1160 (1650.) godine, a ukopan je u groblju kod Sinanove tekije u Sarajevu. Na njegovom nišanu stoji da je sagradio mevlevijsku tekiju

4 Balkon za one koji sviraju i pjevaju

5 Kuhinja

6 Straješina svirača na naju, orijentalnom puhačkom instrumentu koji se spominje i u Mesneviji

7 Evlija Čelebi, «Putopis» (Seyahat-name), „Svjetlost“, Sarajevo, 1967., str. 110.

8 Vidi: Mehmed Handžić, „Izabrana djela“, knjiga I, „Teme iz književne historije, Sarajevo u turskoj pjesmi“, str. 452.-529., izdavačka kuća „Ogledalo“, Sarajevo 1999.

Pored prihoda ovoga vakufa, kasnije su za tekiju od nepoznatog vakifa uvakufljeni jedan dućan, bašča i zemlja. Kasnije se mevlevsika tekija izdržavala iz sredstva vakufa Fadil-paše Šerifovića sve do praktičnog gašenja njene osnovne namjene 1924. godine.

Prije velike poplave Miljacke, uz tekiju je postojala i džamija. Uza zgradu tekije postojao je i šadrvan, a na mjestu Šejhova Korija na oko kilometar istočno od tekije nalazio se i čardak koji je služio kao izletišta dervišima i kao ljetna tekija. Ovdje su se održavali i esnafski teferiči kušname. Nije poznato kad je nestalo čardaka na Koriji.

Sarajevski pjesnik Sebletija spjevao je 1662./63. godine pjesmu o dvojici derviša: Sultan⁹Ahmedu i Abdulmahmutu. Sebletija spominje i njihovu turbe, koje je bilo na jednoj uzvisini iznad Šejhove Korije, povrh Darive. Uza samo tekijско dvorištu nalazilo se sedam grobova pročelnika tekije. Najstariji među njima je iz h. 1229. (1813./14.), a najmlađi iz 1296. (1879.). Tu su ukopani Osman-dede Mevlevija, Muhammed, sin šejha Lutfulaha, Hafiz Ibrahim, sin šejha Lutfulaha, šejh Lutfulah.¹⁰

Nedaleko od zgrade tekije na Bembaši prema istoku nalazilo se groblje zvano mevlevijsko. Tu je bilo deset nišana, od kojih je jedan nišan šejha Abdulfetaha, koji je umro h. 1121. (1709.).¹¹

U posljednje dvije decenije XIX. stoljeća mevlevijska tekija na Bendbaši je imala zamjenika šejha (vekila) u osobi Hadži Abudlah-efendije Saračića (Saračevića), muderisa Merhemića medrese. Šejh Lutfija Šehović je umro kad mu je sin Ruhija bio dijete, pa je sarajevski kadija bio dužan naći zamjenika u službi šejha. Ta služba je bila povjerena Saračeviću, jer je imao vekaltnamu za duhovno straješinstvo u Bosni i Hercegovini nad esnafskim organizacijama. Tako je Saračević zamjenjivao malodobnog Ruhiju Šehovića, koji

se, po propisima tevdžidžihatname, morao osposobiti za mevlevijskog šejha. Hadži Abudlah-efendija je umro 1897. godine. Tri decenije kasnije umro je i šejh Ruhi-efendija Šehović, posljednji mevlevijski šejh, a ukopan je na Grličića Brdu u Sarajevu. Hadži Mujaga Merhemić mu je spjevao hronogram:

«O vječni Bože»

Pročelnik mevlevijskog dergaha (tekije), Ruhi-efenija, neka mu je

Duši (ruhine) milost. Nenadano je ostavio prolazni svijet. (Ovdje je jedan distih oštećen i nečitak.)

Merhemi mu napisa hronostih

Odeseli se u raj duša Ruhijina.

Godina 1340. (1924./25.)¹²

Bio je to posljednji mevlevijski šejh školovan u Konji. Ni hadži Abulah-efendija, a ni Šejh Ruhi-efendija nisu bili mesnevihani¹³

U prvoj deceniji XX. stoljeća kad je došao u Sarajevo, Mehmed Džemaluddin-efendija Čaušević, kao mevlevija, počeo je predavati Mesneviju u tekiji na Bembaši Fikri-efendija Šehović, sin Ruhi-efendije, ali nije bio postavljen za šejha, pa je tekija bila zatvorena. Tada je mešrutat ove tekije, obavljanje zikra, prenesen u hadži Alijin mekteb na Hridu. U periodu od nekih petili šest godina mevlevijska tekija bila je zatvorena sve dok, na incijativu hadži Mehmeda efenidje Handžića, nije ponovno pokrenuta, a za vekila šejha je postavljen Mustafa-efendija Varešanović, imam iz Srajeva. To je bilo 1939. godine. Tekija ponovo, ovaj put definitivno, zatvorena je prije 1952. godine.

Zanimljivo je istaći da je prilikom ustoličenja Mehmed Džemaluddin-efendije Čauševića za reisu-l-ulemu, 1914. godine, mevlevijski šejh Ruhi-efendija, zajedno sa svojim dervišima, sudjelovao u programu ustoličenja kako bi odao priznanje ovom mesnevihanu. Godine 1957. nestalo je tekije na Bembaši kad su ovu najstariju grutovnu jedinicu u Bosni i Hercegovini srušile tadašnje vlasti zbog navodne sankcije brane na rijeci Miljacki, a ništa nije sačuvano od inventara i drugih predmeta koje su derviši upotrebljavali prilikom svojih obreda.

12 Šebi Arus 1974. – Mehmed Mujezinović: «Hadži Mujaga Merhemić – Hajri – mesnevihan i epigrafičar», str. 20.-30.

13 Mesnevihan – onaj koji zna Mesneviju napamet

9 Sultan znači vladar, a kod derviša se obično ovim imenom nazivaju vrlo pobožni ljudi

10 U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu čuva se rukopis Kur'ana sa turskim prijevodom između redova iz koga se vidi da gaje prepisao šejh Lutfulah, sin šejha Osmana, sina šejha Salih-dedeta, u gradu Sarajevu u Isa-begovoj zaviji – Hanikahu Hazreti Mevlana, h. 1258. (1842.)

11 Mehmed Mujezinović: «Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine», knjiga I, „Sarajevo publishing“, Sarajevo, 1998., str. 57.-65.

Mevlevije i njihovo djelovanje u Bosni i Hercegovini uopće

Osim u mevlevijskoj tekiji na Bemaši, mevlevijski zikr obavljan je i u drugim objektima u gradu. Tako u „Ljetopisu...“ Mula Mustafe Bašeskije nalazimo da je starac šejh Mustafa Mlivar (umro h. 1191. – 1777./78.) bio dugo besplatni mujezin Tabačke džamije, a zatim postao mevlevijski šejh i da je u toj džamiji obavljao derviške obrede.¹⁴ Na onovu historijskih izvora saznajemo da su mevlevijske tekije postojale i u Mostaru i Konjicu.

Mevlevije je široko prihvatilo gradsko stanovništvo a naručito zantalije unutar esnafa. Tako historičar Hamdija Kreševljaković, kad govori o saračima i saračkom obrtu u Sarajevu, ističe da je dobar dio sarača pripadao mevlevijskom tarikatu. Štaviše, sarački ćehaja Derviš Ahmed postao je 1750. godine šejh tekije na Bemaši.

S obzirom da je sarački esnaf po broju bio drugi (iza tabaka), da se zaključiti i da je mevlevijski red bio brojn jer je u njemu bilo i drugih osim sarača. Uticaj tekije osjećao se i u radu ovog esnafa. Sarači su bili najkompaktniji i najduže su održali svoju organizaciju. Posljednji ćehaja saračkog esnafa Salihaga Mravović umro je potkraj 1932. godine. Sarači su služili kao uzor u pogledu trgovačkog morala i solidnosti u poslu.¹⁵

Mevlevizam u Bosni se ispoljavao na isti način kao i u svom centru Konji. Svakog petka poslije džume obavlja se zikr, mukabela i sema. Tom prilikom su korišteni razni muzički instrumenti: naj, kudumi, bubnjevi, violine itd. I u mevlevijskoj tekiji u Sarajevu izvođen je zanosni ples – sema; derviši su bili u posebnim bijelim odorama koje se šire pri pokretu.

Pored toga, bio je običaj da se u dvadeset sedmoj noći ramazana poslije teravijah-namaza obavi sjedeći zikr u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu, a u maju i junu se odlazilo na Šejhovu Koriju. Tom prilikom se učio tevhid šejhovima i pekla halva za sirotinju

¹⁴ Mula Mustafa Ševki Bašeskija, „Ljetopis (1746.-1804.)“, „Sarajevo publishing“, Sarajevo, 1997., str. 161.

¹⁵ Šebi Arus, Sarajevo, 1986., Mahmud Traljić: «Doprinos mevlevizma islamskom životu u Sarajevu do danas», str. 20.-22.

i prisutne. Ovakve tefriče narod je zvao mevlevijskim. Tako je bilo u prošlosti, a danas se mevlevijska tradicija ispoljava i na drugi način: učenjem i predavanjem „Mesnevije“, svečanim akademijama, pa i mevlevijskim zikrom, čija praksa je obnovljena posljednjih godina u nakšibendijsko-mevlevijskoj tekiji u Nadmlinima u Sarajevu.

Književni rad mevlevija u Bosni i Hercegovini

Književno djelovanje mevlevija je, radi svoje idejne i umjetničke specifičnosti, dio naš književnosti koji zaslužuje pažnju i šira istraživanja. U krugu mevlevija, više nego kod drugih, vladao je interes za perzijsku mističnu književnost i djela kao što su: „Mesnevija“ Mevlane Dželaluddina Rumija, „Pend-name“ („Knjiga svijeta“) i „Mantik ut-tajr“ („Govor ptica“) Fariduddina Attara, Sadijev „Đulistan“ ili Hafizov „Divan“, o čemu svjedoče rukopisni primjerci ovih djela u bibliotekama Bosne i Hercegovine.

Osim toga, u okviru bosanske književnosti stoljećima su djelovali autori koji su pisali na orijentalnim jezicima, a najistaknuti iz reda mevlevija su: Ahmed Sudi Bošnjak (umro 1596./7.), Habibi-dede (umro 1643.), Katibi Mustafa Bošnjak (umro 1667./68.), Derviš Sulejman Bošnjak Mezaki (umro 1676./77.), Muhamed Muhtešim Velegić Šabanović iz Nevesinja (umro 1692.), Nazmi-dede Hasan iz Sarajeva (umro 1713.), pjesnik Ledunija (umro 1720./21.), Fevzi Mostarac (umro 1747.), Fadil-paša Šerifović (umro 1882.).

Sadržajni i estetski, mevlevijska književnost se potpuno uklapa u tadašnje tokove unutar osmanske književnosti. Ova literatura je bila više epigonska nego originalna kad se govori o sadržaju. Pored bogate mašte, u njoj se osjeća potreba za racionalnim kao i za emocijama i zanosom. U ovakvoj literaturi bilo je mjesta svim vrstama tema prirodnih mevlevizmu. Centralna tema je apsolutna ljepota i ljubav kao izraz čežnje za njom. Djela obiluju simbolima, kao što je božansko vino i ekstatčni banketi – zikrovi. Simbolima i alegorijom pokušava se dati izraz za nemir i čežnju kod mevlevija i drugih sljedbenika tarikata. Da bi se pobliže upoznali

sa ovom književnom tendencijom u Bosni, još jednom ćemo se šire osvrnuti na svakog autora važnog za mevlevijsku književnost u Bosni i Hercegovini.

Servi-dede Mevlevi

Rođen je u Bosni, mevlevija, poznat je po spjevovima na turskom jeziku sa tesavufskom tematikom. Poznao se sa pjesnikom Šahidijom. Stekavši solidno tesavufsko znanje, dobio je idžazet na iršad. Nosio je počasni naziv muršid. Umro je h. 990. (1494.).

Ahmed Sudi

Rodom iz sela Sudići kraj Čajniča, bio je u samom vrhu osmanske književnosti. Osnovno obrazovanje je stekao u domovini, a visoke škole je završio u Istanbulu i Dijaribekru, gdje slušao predavanja glasovitog muderiza i muftije Muslihuddina Larija, koji je bio najbolji poznavalac perzijskog jezika i klasične perzijske književnosti. Sudi je, radi daljeg usavršavanja, putovao u Damask, Bagdad i Mekku. Kad se vratio u Istanbul, postao je profesor. U doba Mehmed-paše Sokolovića predavao je mladima na dvoru koji su se spremali za visoke službe. Jedan od njih je bio Derviš-paša Bajazidagić. Sudi je obogatio osmansku književnost komentarima najznačajnijih perzijskih klasika, a njegov komentar „Mesnevije“ Mevlana Dželaluddina Rumija važi je jedan od najuspjelijih uopće. Sudi je umro (najkasnije) 1598. godine, a pokopan je na groblju kod Jusuf-pašine džamije na Aksaraju u Istanbulu.

Derviš-paša Bajazidagić

Jedan od naših najvećih pjesnika u osmanskoj književnosti s kraja XVI. stoljeća. Pisao je pod pseudonimom Derviš. Derviš-paša je rođen u Mostaru u drugoj polovini XVI. stoljeća. Kao dječak je odveden u Istanbul i primljen u Atmejdansaraj, gdje se školovao. Jedan od njegovih profesora bio je Ahmed Sudi, koga Derviš-paša u svojoj „Muradname“ spominje sa velikim poštovanjem. Budući da se isticao kao pjesnik i odličan poznavalac perzijskog jezika, od sultana je dobio nalog da na turski prepjeva etičko-mističko djelo „Sehaname“ pjesnika Bennaije. Taj svoj prepjev Derviš-paša naziva „Muradname“. Derviš-paša je obavljao razne časti i funkcije, pa je 1592. postao lični sultanov savjetnik. Iz iste godine datira i

njegova vakufnama kojom rodom Mostaru, u mahali Pothum, podiže mesdžid i za njegovo održavanje ostavlja devet dućana u Mostaru, pet mlinova na Buni i Blagajskom kadiluku i 130.000 akči u gotovini. Derviš-paša je u to vrijeme bio bosanski namjesnik i sudjelovao je u vojnama na Ugarsku. Poginuo je 20. juna 1602. godine. Derviš-paša je uz svoju džamiju osnovao mekteb i školu „Mesnevije“. Iza sebe je ostavio kompletan divan pjesama na turskom jeziku, kompletan divan na perzijskom i jednu pjesmu o Mostaru. Bio je mevlevija. Fevzi Mostarac navodi da je Derviš-paša napisao *naziru* (paralelu) na „Mesneviju“ Mevlane Dželaluddina Rumija i da se djelo sastojalo od dva toma. Pripadao je visoko obrazovanoj ulemi.

Mahmud Atik

Živio je krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća. Bio je mevlevijski šejh. Ukopan je na glavici više Šejhove Korije. Njegov mezar se zijareti kao mezar dobrog (evlije). Poznat je kao pisac. Nosio je naziv *abdala* – posebno produhovljne osobe, prema učenju poznavao tesavvufu, u tolikoj mjeri, da je svoje tjelesne strasti potpuno podredio duhu.

Habibi-dede Bosnevi Habibi

Pjevao je pjesme u distihu (poznatom kao «mesnevi»). Iza sebe je ostavio zbirku pjesama pod naslovom «El mesnevis-sagir» („Mala Mesnevija“). Predavao je „Mesneviju“ u Beogradu, gdje je i umro 1643. godine.

Derviš Katibi Mustafa Bošnjak

Spjevao je više pjesama na turskom jeziku. Umro h. 1078. (1667./68.) u Jeni Šeharu. Školovao se u domovini i Istanbulu, gdje je, nakon završenog školovanja, stupio u derviški red mevlevija. Bio je odličan kaligraf, pa je uzeo pseudonim Katibi (pisarski). Prepisao je mnoga djela mevlevijskih učenjaka i pjesnika. Govoreći o mevlevijskoj tekiji na Bembashi, Evlija Čelebija ga spominje kao takvog. Prepisao je i jedan Kur'an.

Derviš Sulejman Mezaki

Zvani Alhemičar, rodom je iz Čajniča. Pjevao je na turskom jeziku, a pjesme su mu većinom o mevlevijskom tarikatu. Umro 1676.

Muhamed Muhtešim Velagić Šabanović

Iz Nevesinja. Umro 1692.

Šejh Vedždi

Mevlevija, šejh tekije u Jeni Šeheru. Napisao je divan pjesama na turskom jeziku. Umro je 1669. godine.

Tevekkul-dede

Bio je šejh mevlevijske tekije na Bembashi, a živio je u drugoj polovini XVII. stoljeća. Položaj je dobio nakon smrti šejha ove tekije Atik-dedeta. Bašagić ga ocjenjuje kao odličnog pjesnika na osnovu jedne njegove pjesme na perzijskom jeziku. Umro je u Sarajevu, a ukopan je u haremu Careve džamije u Sarajevu.

Redžep-dede Adani

Slovio je kao ugledni mevlevijski šejh tekije u Beogradu. Napisao je rimovani glosar na Rumijevu „Mesneviju“ «Nahli Tedželli». Umro je krajem XVII. Stoljeća.

Hasan Nazmi-dede el-Bosnevi

Rodom iz Sarajeva, uzeo diplomu od Tevekkuli-dedeta, a nakon toga otišao u Istanbul, zatim mu Misir, gdje je bio određen za mevlevijskog šejha, a po povratku u Istanbul predavao je i pripovjedao „Mesneviju“. Umro je u Istanbulu 1713. godine.

Ledunija

Umro 1720/21.

Ali-dede Nutki

Nauke završio u domovini, a poslije toga stupio u red mevlevija. Umro 1727. godine.

Derviš Hasan Bošnjak

Nastanjen u Smirni. Napisao je djelo na turskom jeziku o matematici pod naslovom «Lematu-l-fevaid». Bavio se i šerijatskom podjelom ostavštine.

Fevzi Mostarac

Posljednji veliki predstavnik osmanske književnosti u Bosni. Pisao na perzijskom jeziku. Rođen je u Blagaju na Buni. Učio je nauke u Blagaju i Mostaru, a potom u Istanbulu. Po povratku u domovinu živio u Mostaru, gdje je predavao perzijski jezik. Godine 1737. spominje se kao mevlevijski šejh. Nosio je časni naziv sejjid, jer se tvrdilo da je lozom vezan za Muhammeda, a.s. Umro je 1747. godine. Autor je više pjesma i hronostihova. Njegovo najpoznatije djelo je „Bulbulistan“, didaktičko-mistički spjev na perzijskom jeziku, spjevan po uzoru na klasična perzijska djela Sadijev „Đulistan“ i Džamijev „Beharistan“. Djelo se sastoji od

uvoda i šest poglavlja (vrtova), koja se odnose na svjetlost, mudrost, iskrenost, epigram, dosejtku i darežljivost. U svakom poglavlju, osim u četvrtom, pjesnik donosi nekoliko priča iz života derviša i poznatih ličnosti iz historije islama. Ovo je nesumljivo jedno od najznačajnijih djela bosanske književnosti uopće.

Fadil-paša Šerifović

Sin je pjesnika Mustafa Nuruddin-efendije Šerifovića. Rođen je h. 1217. (1802.). Jedan je od naših najboljih pisaca XIX. stoljeća koji su pisali na turskom jeziku. Poznat je kao kao nakibul-ešref (zastupnik potomaka Muhammeda, a.s., u Bosni i Hercegovini), kao kadija, muteselim i mevlevija. U poznijim godinama svoga života potpuno se bavio mevlevizmom i tesavufskom poezijom. Po dolasku Austro-Ugraske, zbog negativnog stava prema okupaciji i iseljava se u Tursku, gdje provodi posljednje dane u iznajmljenom konaku u mahali Laleliu Istanbulu. Umro je 25. novembra 1882. godine. Napisao je kompletan divan pjesama. Mnoge su pohvale Mevlani Dželaluddinu Rumiju i mevlevijskom tarikatu. Tu su i prigodni hronogrami i epitafi. Napisao je i opširan komentar mevlevijskog evrada pod naslovom «Šerhi evradi mevlevije». Fadil-paša je podigao i obnovio mnoge objekte u Sarajevu i drugim mjestima.

Mehmed Džemaluddin-efendija Čaušević

Rođen je 1870. godine u Arapuši kraj Bosanske Krupe. Poslije zavaršene bihačke medrse, odlazi u Istanbul, gdje je dobio diplomu 1898., a onda se upisuje na pravni fakultet, koji završava 1903. godine. Bio je učenik šejha Muhammeda Abduhua. Vrativši se u domovinu, imenovan je za profesora arapskog jezika u Velikoj gimnaziji u Sarajevu. Postaje i član Uleme medžlisa i profesor Šerijatske sudačke škole, a 1913. godine je imenovan za reisu-l-ulemu. Na tom položaju ostaje do 1930. godine, kad odlazi u mirovinu. Umro je 1938. godine. Bio je veliki ljubitelj tesavvufa. Držao je predavanja iz „Mesnevije“ u mevlevijskoj tekiji na Bembashi.

Hadži Mehmed-efendija Handžić

Rođen je 1906. godine u Sarajevu, gdje je završio mekteb, rušdiju i Šerijatsku gimnaziju, a onda otišao u Kairo na univerzitet El-Azhar, gdje je diplomirao 1931. godine. Po povratku

u Sarajevo, radio je kao muderris i prefekt Gazi Husrev-begove medrese, kao bibliotkar i upravnik Gazi Husrev-begove biblioteke. Umro je 1944. godine. Kao profesor je predavao arapski jezik, tefsir, hadis, akaid, fikh, usulu-fikh. Za većinu tih predmeta je napisao i udžbenik. Napisao je brojna djela ne samo iz većine islamskih disciplina nego i iz historije književnosti i historije uopće. Zalagao se za ponovno otvaranje mevlevijske tekije na Bendbaši.

Hadži Mujaga Merhemić

Bio je vrlo poznat i ugledan među sufijama u Bosni i Hercegovini, pa i šire. Kad je h. Mehmed Džemaluddin-efendija prestao predavati „Mesneviju“, on je nastavio i postao najpoznatiji mesnevihan svoga doba. Svojim predavanjima vršio je jak uticaj ne samo među sufijama. Bio je pjesnik i epigrafičar. Umro je 1959. godine.

Mehmed-efendija Mujezinović

Rođen je u Sarajevu 1913. godine. Radio je kao imam, vjeroučitelj, muderris, naučni savjetnik i istraživač. Pored „Islamske epigrafike u Bosni i Hercegovini“, napisao je niz radova iz historije i drugih disciplina. Pisao je o tesavvufu i prevodio tesavvufska djela. Slušajući predavanja iz „Mesnevije“, sačinio je mali rječnik perzijskog jezika. Smrt ga je zatekla pri prevođenju djela Mejli-babe. Umro je u Sarajevu 1981. godine.

Adem-efendija Karadžović

U toku Prvog svjetskog rata je doselio iz Bara u Sarajevo, gdje je ostao do kraja života. Bio je veliki prijatelj Mehmeda Džemaluddina-efendije Čauševića i veliki sufija. Iako nije pripadao nijednom derviškom redu, pisao je i prevodio iz oblasti tesavvufa. Poznati su njegovi prijevodi fragmenta iz „Mesnevije“, sa turskog jezika, a njegovi najpoznatiji prijevodi su „Pendname“ i „Tesavvufname“ šejha Ahmeda Ziri-babe, prvaka sadijskog tarikata iz XVIII. stoljeća. Umro je u Sarajevu 1981. godine.

Hadži šejh Fejzullah-efendija Hadžibajrić

Rođen je u Sarajevu 1913. godine. U rodnom gradu završio mekteb, osnovnu, školu, rušdiju, Gazi Husrev-begovu medresu i Filozofski fakultet – odsjek orijentalistika. Radio je kao vjeroučitelj, bibliotekar Gazi Husrev-begove biblioteke kao i biblioteke na Filozofskom i

Ventrinarskom fakultetu u Sarajevu. Bio je predavač u Gazi Husrev-begovoj medresi i imam više sarajevskih džamija. U tarikat stupa primivši vird Kaderijskog tarikata od šejha i muderrisa iz Vučitrna Hadži Selima Sami-efendije. Diplomom kaderijskog šejha dobio je u Istanbulu 1968. godine, a po povratku s hadža dobija i drugu diplomu od šejha Sejjida Jusufa Gejlanije, glavnog šejha kaderijskog tarikata u Bagdadu. Počasno je primio rufajski, nakšibendijski, mevlevijski, badevijski i šazilijanski tarikat od šejhova tarikata u Istanbulu, Mekki i Tanti. Napisao je brojne radove iz oblasti tesavvufa, islamske kultutre, brojnih islamskih disciplina i historije. Napisao je putopis i brojne nekrologe. Autor je prijevode prva dva toma „Mesnevije“ Mevlane Džemaluddina Rumija sa komentarima. Godinama držao brojne dersove i predavanja iz „Mesnevije“, hadisa i drugih oblasti. Umro je u Sarajevu 1990. godine.

Tumačenje „Mesnevije“ u Bosni i Hercegovini

Najpoznatije tesavvufsko djelo „Mesnevija“ Mevlane Džemaluddina Rumija u Bosni i Hercegovini tumačeno je i recitirano. „Mesnevija“ je uglavnom tumačena u tekijama, rjeđe u džamijama. Imamo i slučaj da osnivač jedne medrese, uz tefsir, fikh, hadis i ostale discipline, propisuje predavanja i iz „Mesnevije“. To je odredio Mustafa-beg, sin Ibrahim-agin 1641. godine, kad je u Livnu osnovao Daru-l-hadis. Imamo slučajeve kad neki vakif ostavlja sredstva za kazivanje „Mesnevije“. Tako je učinio Fadil-paša Šerifović, koji je ostavio sredstva za tu namjenu i povjerio ih mevlevijskoj tekiji na Bembaši. Osim u Sarajevu, „Mesnevija“ je tumačena i u Mostaru, Travniku i Visokom. U Mostaru ju je tumačio šejh Fevzi Mostarac, u Travniku Muhamed Hazim-efendija Korkut (umro 1920.) a u Visokom hafiz Husni-efendija Numanagić (umro 1931.), muderris i muftija u Travniku, Ali-efendija Sadiković, posljednji muderris medrese u Janji (umro 1936 godine), pprevodio je „Mesneviju“ i svojim učenicima često citirao pojedine bejtove.

Pored tekije na Bembaši, „Mesnevija“ je u Sarajevu tumačena i na drugim mjestima. Tako se zna da je Mehmed Emin-efendija držao

predavanja iz „Mesneville“ u Bakar-babinoj džamiji na At-medanu. Bio je poznat kao odličan poznavalac perzijskog jezika i perzijske književnosti. Neki Mustafa-efendija Učambarlić kazivao je „Mesneville“ u Begovoj džamiji, dok je Mehmed Tevfik-efendija Azapagić, muderris, muftija i reisu-l-ulema, prevodio „Mesneville“ svome sinu Nuruddin-begu¹⁶.

Hadži Mehmed-Džemaluddin-efendija je tumačio „Mesneville“ više od dvadeset godina u „Mevlevijskoj“ tekiji na Bembaši, a onda (od 1917. godine) u kući Hadži Mujage Merhemića. Nakon stanke duže od deset godina, hadži Mujaga Merhemić nastavlja s tradicijom tumačenja „Mesneville“ od 1943. godine, pa sve do svoje smrti 1959., kad sa predavanjima počinje hadži šejh Fejzullah Hadžibajrić, koji „Mesneville“ tumači do 1990. godine. Danas to čini Halid-efendija Hadžimulić.

Akademija Šebi Arus

Na perzijskom jeziku ovaj termin označava prvu bračnu noć, a nalazimo ga i u „Gazelu o smrti“ Mevlane Dželaluddina Rumija, gdje se, ustvari, misli na trenutak fizičke smrti i noći konačnog susreta s Bogom. Zato se Šebi Arusom naziva 17. decembar, dan smrti Mevlane Dželaluddina Rumija, kad se obilježava njegov spomendan, koga je i UNESCO proglasio velikanom svijeta, a ovaj dan njegovim danom.

U Sarajevu se na ovaj dan organiziraju posebne akademije još od 1957. godine, kad je to po prvi put učinjeno u kući Hadži Mujage Merhemića, a kasnije se ova tradicija nastavljena po brojnim sarajevskim džamijama i tekijama. Već nekoliko godina ova manifestacija se održava i nakšibendijskoj tekiji Potok u Sarajevu. Na ovoj akademiji, pored učenja Kur'ana, pregleda aktuelnih događaja vezanih za tesavvuf, održavaju se predavanja iz te oblasti kao i jedan ders iz „Mesneville“. Na taj dan se sjeća Mevlane Dželaluddina Rumija, velikana tesavvufa i zaslužnih ličnosti sa ovih prostora, kad im se uči hatma-dova. Svake godine izlazi i istoimena publikacija.

16 Šebi Arus 1997., Mahmud Traljić: »Predavanje i tumačenje 'Mesneville' kod nas«, Sarajevo, 1997.

Zaključak

Nesumljivo je da su mevlevijski derviški red, kao i djelo Mevlane Dželaluddina Rumija odigrali značajnu i specifičnu ulogu u duhovnom i kulturnom razvoju Bosne i Hercegovine i da su kao trajan pečat ostavili prepoznatljivu crtu unutar njene kulture uopće koja u svakom trenutku prolazi kroz nove faze.

Literatura

- Džemal Čehajić: »Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu«, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja, knjiga XIV., Sarajevo, 1986.
- Mula Mustafa Ševki Bašeskija: «Ljetopis (1746.-1804.)», Sarajevo publishing, Sarajevo, 1997.
- Evlija Čelebija: «Putopis», „Svjetlost“, Sarajevo, 1967.
- Mehmed Mujezinović: «Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine», Knjiga I., Sarajevo publishing, Sarajevo, 1998.
- Fevzi Mostarac: «Bulbulistan», Kulturni centar IR Iran, Sarajevo, 2003.
- Mehmed Handžić, „Izabrana djela“, „Teme iz književne historije“, izdavačka kuća „Ogledalo“, Sarajevo, 1999.
- Dr. Safvet-beg Bašagić: „Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti“, „Svjetlost“, Sarajevo, 1986.
- Dr. Safvet-beg Bašagić: „Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini“, Matica Hrvatske, Zagreb, 1931.
- Dr. Hazim Šabanović: „Književnost muslimana Bosne i Hercegovine ne orijentalnim jezicima“, „Svjetlost“, Sarajevo, 1973.
- Fejzullah Hadžibajrić: „Putopis i nekrolozi“, MOS – BeMUF, Stockholm, 2002.
- Šebi Arus, 1974., Sarajevo, 1974.
- Šebi Arus, 1979., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1979.
- Šebi Arus 1985., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1985.
- Šebi Arus 1986., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1986.
- Šebi Arus 1988., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1988.
- Šebi Arus 1991., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1991.
- Šebi Arus, 1992., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1992.
- Šebi Arus, 1997., Tarikatski Centar – Sarajevo, Sarajevo, 1997.

Summary

THE MEVLEVI ORDER IN BOSNIA-HERZEGOVINA

Dragan Becirovic

The historical research on the presence of Islam in Bosnia-Herzegovina and the development of Islamic culture in this region have shown that, from the very beginning of the Ottoman rule (in the first half of the 14th century), and even earlier, the Sufi orders played an important role. This was felt in the process of development of new cities and of the new and more advanced way of life, as well as in the process of expansion of the oriental civilization and culture in general.

No doubt, the Mevlevi Sufi order, as well as the work of Mevlana Jalaluddin Rumi, played an important and specific role in the spiritual and cultural development of Bosnia-Herzegovina, leaving an important and recognizable mark in its culture.

موجز

مدرسة "كوسيتيروفيتش" الإسلامية في بوغوينو

الحافظ ألفير دورانوفيتش

بدأ نمو المؤسسات التعليمية الإسلامية في بوغوينو مع بناء مسجد وكتاب السلطان أحمد سنة 1694. وفي عام 1739 أنشأ أحمد أغا بن حسين بوسنالي مدرسة (معلمخانة) بالقرب من مسجد السلطان أحمد، فكانت دافعا قويا للتعليم والتقدم الثقافي عموما في بوغوينو. وفي أيام الاحتلال النمساوي الهنغاري للبوسنة وضع مبنى المعلمخانة تحت تصرف المدرسة الإسلامية التي أسسها خليل بك كوسيتيروفيتش أواخر القرن التاسع عشر، وحبس لها عددا من العقارات التي كان ريعها كافيا لتغطية مصاريفها. وبالرغم من السمة المحلية لهذه المدرسة إلا أنها لعبت دورا مهما في التنوير الديني لمسلمي بوغوينو.

وكان عبد الله موستايبغوفيتش من أهم المدرسين أثرا في المدرسة وقد عمل فيها في الفترة من 1913 إلى 1941 عندما توقفت المدرسة عن العمل. وفي عام 1996 هدم مبنى المدرسة.